

Маст. Никола Милосављевић,
асистент

УДК: 347.77.178(497.11)
DOI: 10.46793/UPSSX.739M

УВОЂЕЊЕ ОПОЗИЦИОНОГ ПОСТУПКА У ПОСТУПАК ЗАШТИТЕ ЖИГА У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ*

Резиме

Усвајањем новог Закона о жиговима је у право Републике Србије по први пут уведен опозициони поступак као део поступка регистрације жига. Опозициони поступак већ неко време постоји у европском праву жига, али су државе чланице тек однедавно добиле обавезу да га уведу у своје законодавство. Усклађујући своје прописе са правним тековинама Европске уније, Република Србија је предвидела и овај поступак. Циљ рада који следи је испитати путем компаративног метода како је овај институт регулисан у другим правима и упоредити са решењем које је уведено у наше право, а посебно имајући у виду право Европске уније. Потребно је испитати да ли је начин на који је спроведена хармонизација прихватљив када је реч о нашем праву и циљевима постављеним европским правом.

Кључне речи: опозициони поступак, признање жига, европско право жига, хармонизација.

1. Увод

Измене које су у српско право уведене усвајањем новог Закона о жиговима¹ представљају готово непресушан извор за научну обраду. Наиме, измене су биле толико свеобухватне и корените да не би било погрешно рећи да је српско право готово у потпуности изменило свој курс у погледу заштите жига. Јасно је притом да су овакве измене извршене у складу са обавезом хармонизације у односу на право Европске уније. Ипак, потребно је испитати на који начин је последњим изменама извршена хармонизација и у којој мери је наше право заиста усклађено са решењима које постоје у Европској унији.

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

¹ Закона о жиговима (Сл. гласник, бр. 6/2020).

Једно од решења које већ дуже време постоји у праву Европске уније, али је тек са последњим изменама прописа постало обавеза и за национална права држава чланица, јесте постојање опозиционог поступка, тј. поступка по приговору, у поступку заштите жига. Међутим, већина европских држава је овај поступак већ баштинила у својим прописима, док у српско право улази тек са последњим изменама из 2020. године. Стога постоји потреба да се мало ближе упознамо са опозиционим поступком и његовим карактеристикама, као и са решењем које је предвиђено европским прописима како би могли ова решења упоредити са решењем које је предвиђено новим Законом о жиговима.

2. Уопште о опозиционом поступку

Опозициони поступак, заправо, не представља засебан поступак, већ посебну секвенцу поступка признања жига. Наиме, у овом поступку се омогућава носиоцу одређеног права да оспори регистрацију жига за одређену ознаку, уколико сматра да би му регистрацијом било повређено то право. Притом постоји разлика, од система до система да ли се опозиција дозвољава за сва права или само за нека од права.

Поступак опозиције морамо разликовати од достављања мишљења заинтересованих лица. Институт достављања мишљења о дозвољености регистрације одређеног жига је и раније био познат у српском праву. Међутим, ова мишљења само потенцијално могу да утичу на ток поступка и регистрацију, уколико би Завод за интелектуалну својину одлучио да их уважи. Само заинтересовано лице притом не добија статус странке у поступку, нити право жалбе. Другим речима положај ових лица је положај сарадника суда, односно органа поступка – *amicus curiae*. С друге стране у опозиционом поступку, опонент – односно лице које је поднело нотификацију опозиције, или по нашем праву приговор, има статус странке у поступку. Отуда даље проистиче да опонент има и могућност подношења доказа, као и жалбе. Ово значи да, сходно теорији управног права, након подношења опозиције поступак регистрације жига постаје један од малобројних двостраначких управних поступака у нашем праву.

Поставља се, међутим, питање да ли је природа овог поступка у складу са схватањем о природи двостраначког управног поступка. Наиме, сходно теорији управног права, интереси странака у двостраначком управном поступку нису супротстављени, већ колидирајући. У судском поступку, за разлику од двостраначког управног, је потребно решити сукоб два супротстављена интереса, до ког сукоба је дошло услед повреде интереса једног од лица у спору. Насупрот томе код управног поступка, не постоји спор, односно не постоји повреда правно заштићеног интереса једне од странака. У двостраначком управном поступку интереси страна у поступку су у односу међусобног искључивања. Ово значи да интерес једне стране не

допушта остваривање интереса друге стране, па је на управном органу да одлучи ком од интереса треба пружити заштиту.

Суштински ово одговара ситуацији која постоји у праву жига. Наиме, жиг се начелно повређује радњом коришћења жига. Акт регистрације, односно подношења пријаве жига, суштински не задире у садржину овлашћења опонента. Међутим, како жиг представља искључиво право одређеног лица, то на територији једног суверенитета који га признаје може постојати само једно такво право на једном знаку. Према томе, интерес носиоца права једног лица, у првом реду жига, искључује интересе другог лица, које је такође носилац жига. Стога можемо рећи да је предвиђање опозиционог поступка као двостраначког управног поступка у складу са схватањима теорије управног права.

Заправо, предвиђање опозиционог поступка има везе са еволуцијом у схватању права жига. Раније је схватање жига било искључиво везано за јавни интерес, односно потребу разликовања робе и услуга на тржишту. Отуда је било и логично и оправдано да орган поступка *ex officio* врши контролу у погледу сличности пријављеног знака са постојећим знаковима. Међутим, како је схватање о жигу постепено померено ка томе да се жиг схвата као искључиво субјективно право појединца, то је онда оправданије да се о свом заштићеном праву стара сам појединац. Концепт својинског права жига указује да је првенствено његов титулар заинтересован за његову заштиту. Управо је тај аргумент употребљен као образложење за увођење овог система у право, тада, комунитарног жига. Поред тога, истакнуто је да је титулар старијег права, у првом реду жига у бољој позицији да оцени да ли га нова регистрација права заиста угрожава. У ситуацији када управни орган врши контролу по службеној дужности, она се врши с обзиром на хипотетичку опасност по старије право. Уместо тога, поступак опозиције је оцењен као боље решење будући да је титулар, познавајући боље од органа реалне прилике на тржишту, пре у позицији да препозна одређену пријаву жига као потенцијално угрожавајућу у односу на његово право.² У складу са наведеним схватањем је и могућност медијације између подносиоца пријаве и опонента. Другим речима, циљ опозиције није да исправи сваку регистрацију која је слична постојећем знаку, већ само оне код које може настати реалан проблем за титулара ранијег права, који он не може превазићи договором са подносиоцем пријаве.

Предност опозиције се састоји и у већој економичности самог поступка. Наиме, услед тога што надлежни орган не врши претрагу за сваку пријаву, поступак регистрације је много бржи чиме се чувају значајни ресурси. Претрага се у опозиционим системима врши само као опциона, по захтеву,

² European Commission, *Memorandum on the creation of EEC trademark* од 06.07.1976. године, доступно на: <https://www.civil.law.cam.ac.uk/resources/european-travaux/community-trade-mark-regulation>, јун 2022. године, стр. 21.

уколико титулар то жели. Ово, ипак, не значи да се на овај начин уводи систем простог депозита са опозиционим поступком, будући да орган поступка и даље испитује пријаву. Ипак, улога завода је ограничена на испитивање тзв. апсолутних сметњи за регистрацију жига, чије присуство утиче на јавне интересе.³ Отуда орган поступка представља с једне стране, чувара јавног интереса, а с друге, јавни сервис привредним субјектима који им помаже у заштити њихових права.

Треба рећи да наведено не важи за све системе. Постоје и системи у којима опонент искључиво може да истакне апсолутне сметње, односно само оне разлоге који су супротни јавном интересу. Побивање по основу раније регистрације жига или другог права је резервисано за поступак укидања жига. Овим се заправо, како се то истиче у теорији губе главне предности опозиционог поступка, у првом реду ефикасност поступка и могућност мирног решавања спорне регистрације.⁴

Такође, треба указати да је са организационог аспекта могуће извршити поделу на два типа опозиционог поступка. Нотификација о опозицији или приговор у свим системима представљају ремонстративно правно средство, што значи да се након њиховог изјављивања поступак и даље наставља пред првостепеним органом. Међутим, разлика постоји у зависности од тога ко у оквиру првостепеног органа одлучује о изјављеном средству. С једне стране, имамо системе у којима се опозициони поступак води пред испитивачем који је водио поступак признања до изјављивања опозиције. Другим речима, исто лице које је одлучивало о пријави одлучиваће и о изјављеној опозицији. Овом систему припада мексичко право⁵ и раније право Савезне Републике Немачке (Западне Немачке).⁶ С друге стране, имамо системе у којима се одлучивање у опозиционом поступку одвија пред посебним већем - панелом састављеним од правника и испитивача. Тиме се, према ставу израженом у теорији више поспешује непристрасност у одлучивању.⁷ Главни представник оваквог опозиционог система је право САД, где се након изјављивања опозиције формира, у оквиру Канцеларије за патенте и жигове, посебно веће за испитивање и жалбе (енг. *Trademark Trial and Appeal Board*).⁸ Интересантно је

³ Исто.

⁴ У питању је право Мексика, у коме је слично српском праву, тек недавно почела примена опозиционог поступка вид. Murphy, M. J., *The New Trademark Opposition System in Mexico*, *Landslide* 10(1), 2017, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/Indslid10&collection=journals&id=56&startid=&end=59>, јун 2022. године, стр. 56.

⁵ Исто, стр. 57.

⁶ Skoler, L. D., *Trademark Appeal, Opposition and Cancellation Procedure in Six Nations: A Comparative Examination*, *The Trademark Reporter*, no. 74(5)/1984, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/thetmr74&collection=journals&id=383&startid=&end=411>, јун 2022. године, стр. 375.

⁷ Murphy, M. J., *нав. чланак*, стр. 56.

⁸ Skoler, L. D., *нав. чланак*, стр. 370.

да је ово уједно и веће које одлучује по жалбама на одлуке о регистрацији, те ово тело може, у зависности од иницијалног акта поступка, да буде и првостепени и другостепени орган. Иако је начелно оваква подела могућа, треба бити резервисан према њој имајући у виду да сваки од правних система има своје специфичности. Отуда опозициони поступак у сваком од њих може бити другачији имајући у виду различите системе поступка.

У току вишегодишњег искуства у примени⁹ међу америчким правницима су се развиле различите стратегије у поступку опозиције. Реч је заправо о стандардним аргументима који се истичу у току поступка у циљу усвајања или побијања опозиције. Овде се притом не мисли на разлоге, тј. сметње због којих се може побијати регистрација, већ на специфичну аргументацију која поткрепљује неке од тих разлога. Потребно је још указати на једну специфичност. Амерички, али у одређеној мери и британски систем опозиције карактерише присуство усмене расправе, док је она у континенталном праву готово непозната. Ипак, ово не утиче на могућност употребе ових стратегија, будући да се оне једнако успешно могу истицати и у писаном поступку.

Прва стратегија одбране од изјављене нотификације о опозицији је призната европским правом, али и нашим законом. Реч је наима, о приговору некоришћења жига. Наима, иако се у континенталном праву жиг стиче регистрацијом, а не употребом као у америчком, за опстанак права је неопходно и у нашем праву као и у америчком да титулар жига ознаку заштићену жигом озбиљно користи. Питање дефинисања озбиљног коришћења превазилази обиме овог рада, али је јасно дефинисан у теорији.¹⁰ Оно што је битно јесте да подносилац пријаве има право да након изјављивања опозиције захтева од опонента да докаже да је у претходном периоду (према нашем закону пет година) озбиљно користио жиг. Уколико опонент није у могућности да то докаже, нотификација или приговор бивају одбијени, будући да се такво право не може супротстављати у поступку. Међутим, специфично за америчко право јесте да приговор озбиљног коришћења може бити истакнут и као разлог за побијање пријаве. Наима, као што смо рекли, жиг се у америчком праву стиче коришћењем. Отуда захтев за регистрацију жига не може бити успешан уколико у претходном периоду титулар жига није озбиљно користио жиг. Стога опонент у својој нотификацији може истаћи да подносилац пријаве није стекао жиг, односно да кроз нотификацију опозиције, захтева да подносилац пријаве докаже

⁹ Поступак опозиције је у америчко право уведен још 1905. године.

¹⁰ Вид. Миладиновић, З., Шокињов, С., *Појам озбиљне употребе жига у праву Европске уније*, Правни живот, бр. 12/2016, стр. 325-342.

озбиљно коришћење. Пракса у погледу примене овог приговора, као и самог појма озбиљног коришћења је изузетно обимна.¹¹

Једна посебно интересантна стратегија одбране пријаве од поднете опозиције је истицање жигова трећих лица. Наиме, поступак опозиције се по правилу заснива на томе да опонент истакне свој жиг за ознаку која је иста или слична пријављеној до мере постојања опасности забуне. Међутим, сличност може постојати у погледу одређених вербалних, графичких или других елемената који су слабе дистинктивне моћи. У циљу доказивања слабости таквог дела ознаке подносилац пријаве истиче жигове трећих лица који садрже исти део ознаке (реч или графизам), чиме се указује на то да у делу у коме постоји сличност титулар нема искључива права. Тако, на пример, уколико је пријава поднета за ознаку ЗЛАТНА ЗВЕЗДА, опонент истиче сопствени жиг за ознаку СРЕБРНА ЗВЕЗДА, подносилац пријаве може поднети доказе о постојању жига за ознаку ЖУТА ЗВЕЗДА за исту робу или услуге, чиме указује да део ознаке који је сличан – ЗВЕЗДА није дистинктиван, или је слаб, те да стога опонент не може истицати своја права према њему.¹² Будући да орган поступка проверава само дистинктивност пријављене ознаке, не и дистинктивност ознаке за коју је право жига истакнуто у нотификацији, то је онда неопходно да о њој пази подносилац пријаве. Ипак, у теорији се истиче да је споран значај који пријаве трећих лица имају у погледу одлучивања о дистинктивности ознаке.¹³ У системима попут америчког, у којима је дозвољено истицање постојања и апсолутних сметњи у нотификацији опозиције, овај приговор може бити истакнута и у опозицији. Другим речима, опонент достављањем доказа о постојању других сличних ознака за које су носиоци жига трећа лица, указује заправо да пријављена ознака није дистинктивна и да стога нису испуњени услови за регистрацију.

Након овог прегледа неких од општих места везаних за опозициони поступак, потребно је да анализу сузимо на европско право. Поступак опозиције је и уведен у циљу хармонизације са европским правом, па је стога потребно најпре анализирати решења која постоје у овом праву.

¹¹ Видети: Sacoff, W. R., *The Trademark Use Requirement in Trademark Registration, Opposition and Cancellation Proceedings*, *The Trademark Reporter*, no. 76(2)/1986, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/thetmr76&collection=journals&id=115&startid=&end=152>, јун 2022. године, стр. 103. и даље.

¹² Fitz-Gerald, G. D., *Third-Party Registrations: An Evidentiary Problem in Trademark Opposition Proceedings*, *Emory Law Journal*, no. 28(3)/1979, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/emlj28&collection=journals&id=835&startid=&end=868>, јун 2022. године, стр. 832.

¹³ Исто, стр. 835 и даље.

3. Опозициони поступак у праву Европске уније

3.1. Опозициони поступак у поступку признања европског жига

Опозициони поступак је присутан у поступку за признање жига Европске уније, још од увођења прве Уредбе о комунитарном жигу.¹⁴ Штавише, ово решење је предвиђено још приликом састављања првог нацрта ове Уредбе из 1959. године.¹⁵ Отуда је постојало јасно опредељење још од самог почетка када је реч о опозиционом поступку и оно је задржано и у наредној Уредби из ове материје.¹⁶ Коначно и последњом Уредбом,¹⁷ којом су извршене драстичне измене и којом је између осталог промењен сам назив права у жиг Европске уније (не више комунитарни жиг),¹⁸ наведени поступак опозиције је задржан уз мање измене.

У погледу самог типа опозиционог поступка, могли би рећи да је суштински примењен амерички модел формирања посебног тела за одлучивање по поступку опозиције. Наиме, у оквиру Европске канцеларије за право интелектуалне својине (EUIPO),¹⁹ поред испитивача који врше испитивање пријаве, постоји посебан Одсек за поступак опозиције (енг. *Opposition Division*). Наведени одсек се формира тако да буде састављен од три члана од којих је најмање један правник.²⁰ За разлику, међутим, од Америчког решења где једно исто тело у оквиру Завода за патенте и жигове одлучује и по жалбама и по опозицијама, овде постоји засебно тело – Жалбено веће (енг. *Board of appeals*) које одлучује по жалбама, те стога, не постоји дилема у погледу карактера нотификације о опозицији, која је дефинитивно ремонстративно средство. Ово, такође, значи да се и опоненти могу жалити на одлуке Одсека за поступак опозиције, чиме се додаје још једна инстанца у одлучивању,²¹ за разлику од америчког система код ког

¹⁴ Уредбе Савета Европске уније 40/94 од 20.12.1993. године о комунитарном жигу (Official Journal L 011, 14/01/1994 P. 0001 – 0036).

¹⁵ European Commission, *Memorandum on the creation...*, p. 5.

¹⁶ Уредба Савета Европске уније 207/2009 од 26.02.2009. године о комунитарном жигу (Official Journal L 78, 24.3.2009, p. 1–42).

¹⁷ Уредба Европског парламента и Савета 2017/1001 о жигу Европске уније (Official Journal L 154, 16.6.2017, p. 1–99) – у даљем тексту Уредба о жигу ЕУ.

¹⁸ Поповић, Д., *Нови жиговни прописи Европске уније: неколико смерница домаћем законодавцу*, Зборник радова: Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније – 2016, Београд, 2016, стр. 201.

¹⁹ До последњих измена, Канцеларија за хармонизацију на унутрашњем тржишту (ОНИМ).

²⁰ Чл. 132. ст. 2. Уредбе о жигу ЕУ.

²¹ Чл. 58. Уредбе о жигу ЕУ.

опонент може само поднети тужбу надлежном суду након одлуке Већа за испитивање и жалбе.

Наравно постојање поступка опозиције подразумева постојање поделе сметњи за регистрацију жига у две групе: на апсолутне и релативне. Ова подела постоји и у системима какав је донедавно био и наш, у којима се врши *ex officio* контрола свих услова, али овде она има само теоријски значај. Насупрот томе, у системима који познају опозицију, ова подела је законска и има практичне последице. Наиме, апсолутне сметње које су садржане у чл. 7. Уредбе о жигу ЕУ. Испитивање постојања ових сметњи врши испитивач по службеној дужности. Ово зато што се прописивањем ових сметњи заправо жели задовољити одређени јавни интерес, те је стога оправдано да оне буду испитане од стране органа јавне власти. Насупрот томе чл. 8. Уредбе о жигу ЕУ су прописане релативне сметње регистрацији жига. Ове сметње првенствено служе како би се заштитили интереси појединаца, других лица који су носиоци неког ранијег права. Између осталог, то могу бити носиоци жига ЕУ, носиоци националног жига ЕУ, титулари ноторног жига, овлашћени корисници ознака географског порекла и др. Суштински гледано могуће је истакнути различите врсте ранијег жига или права у вези ознака географског порекла.²²

Ипак, оно што је интересантно, док је у америчком праву могуће истаћи било које раније право у односу на жиг, у поступку опозиције против пријаве жига ЕУ је могуће истаћи раније жигове и права овлашћеног корисника ознаке географског порекла, док није могуће истаћи раније ауторско право или право на индустријски дизајн. Истицање ових и других ранијих права, ван оних наведених чл. 8. Уредбе о жигу ЕУ, резервисано је за поступак оглашавања жига ништавим.²³ За овакво решење није дато неко нарочито образложење, али треба претпоставити да се одговор крије у интересу остваривања ефикасности поступка. Имајући у виду да су ситуације у којима је жигом повређено туђе старије ауторско право или право на индустријски дизајн релативно ретке, редактори Уредбе о жигу ЕУ су заштиту титулара ових права пренели у поступак оглашавања жига ништавим, чиме се убрзава поступак регистрације. Такође, за разлику од ранијих жигова, ауторско право, као и право на индустријски дизајн нису у вези са функционисањем одређеног сектора тржишта. Отуда ако је подносилац пријаве пријављеним жигом и повредио нечије раније право, не постоји ургентна потреба са аспекта тржишног функционисања да се она што пре отклони, као у случају ранијег жига или ознаке географског порекла.

²² Само питање географског подручја важења ових права, као и начин на који се решава сукоб са пријављеним жигом ЕУ излази изван оквира овог рада, те се стога неће бити обрађен.

²³ Чл. 53. Уредбе о жигу ЕУ.

Сам ток регистрације права жига се одвија тако што се након подношења пријаве најпре испитује испуњеност услова за признавање датума подношења пријаве. Истовремено са испитивањем услова за признавање датума подношења пријаве врши се испитивање формалних услова пријаве. За разлику од нашег права, где формално испитивање представља засебну фазу након испитивања услова за признавање датума подношења пријаве, у поступку за признавање жига ЕУ, ове две фазе су обједињене. Разлика је само у последици. У случају да услови за признавање датума подношења пријаве нису испуњени, а у остављеном року не буду исправљени, сматраће се да пријава није ни поднета, док ће у случају других формалних недостатака пријава бити одбачена.²⁴

Након испитивања испуњености формалних услова, долази до испитивања испуњености апсолутних сметњи за признавање жига. У случају постојања неке од наведених сметњи пријава ће бити одбијена или делимично одбијена у погледу неких роба и услуга из пријаве. Ипак, пријава неће бити одбијена, пре него што се подносилац пријаве обавести о разлозима за евентуално одбијање пријаве и допусти му се могућност да достави своја појашњења, допуни или повуче пријаву.²⁵ Смисао ове последње могућности је да се подносиоцу пријаве да шанса да пријаву, или преуреди на одређени начин, или изјави диклејмере тако да се она одржи, или да пријаву повуче, како би избегао објаву одлуке о одбијању, што би могло штети његовим пословним интересима и могућности регистрације у другим јуридикцијама.²⁶

Уколико се утврди да апсолутне сметње нису присутне, *EUIPO* ће објавити пријаву у свом званичном листу. У року од три месеца од дана објаве постоји могућност изјављивања нотификације о опозицији из разлога прописаних чл. 8. Уредбе о жигу ЕУ.²⁷ Иако је суштински контрола постојања ранијег права жига преваљена на титуларе жига, из разлога које смо раније објаснили, сходно чл. 38. Уредбе о жигу ЕУ постоји могућност опционог претраживања (решерша) ранијих сличних жигова било у регистру *EUIPO* било у националним регистрима држава чланица, с тим да се последња услуга додатно плаћа, док је прва бесплатна. Ипак, ова могућност је скопчана са обавезом Канцеларије да, уколико пронађе сличне жигове било у сопственом или националним регистрима, титуларима ранијих права достави обавештење о томе да је поднета пријава у тренутку објављивања пријаве, што може бити у одређеној мери негативно за подносиоца пријаве.

Акт којим се покреће опозициони поступак се као и у америчком праву назива нотификација о опозицији, доставља се у писаном облику и на њу

²⁴ Чл. 36. Уредбе о жигу ЕУ.

²⁵ Чл. 37. Уредбе о жигу ЕУ.

²⁶ Hall, N., in *Concise European Trademark and Design law*, (ed. Gieln, C., von Bombhard, V.) Alphen aan den Rijn, 2017, стр. 221.

²⁷ Чл. 39. и 40. Уредбе о жигу ЕУ.

опонент плаћа посебну таксу која је услов за даље поступање. Нотификацију могу упутити како титулари ранијег права тако и прибавиоци лиценце без обзира да ли је лиценца искључива или није. У случају подношења заједничке нотификације *EUIPO* захтева да опоненти одреде једног од опонената који ће даље водити поступак и сматрати се странком.²⁸ Такође, оно што је битно истаћи јесте да према европском систему, за разлику од других, у поступку опозиције није могуће истицати постојање апсолутних сметњи. Сматра се да је Канцеларија најкомпетентнија да тај део материјалног испитивања самостално изврши, с тим да постоји могућност да на одређене пропусте укажу трећа лица својим примедбама. У нотификацији се обавезно истичу чињенице и аргументи као и докази који говоре у прилог постојању разлога за опозицију који, такође мора бити наведен у нотификацији о опозицији. Будући да је основни доказ, који се доставља у овом поступку доказ о постојању ранијег права у пракси Канцеларије је уобичајено да извод из приватних база жигова не представља доказ постојања ранијег права, већ то мора бити исправа о признатом праву која је оверена и преведена на језик поступка. Изузетно дозвољено је да се као доказ о ранијем праву приложи извод из званичне базе *TMView*.²⁹

Након достављања нотификације подносиоцу пријаве, на захтев странака може уследити тзв. „период хлађења“³⁰ (енг. *cooling off period*) у трајању до 24 месеца. У току овог периода странке настоје да настали спор реше договором без уласка у даљу процедуру. Статистике показују да се око две трећине опозиционих поступака реши управо договором у овој фази.³¹ Уколико, пак, до договора не дође, Канцеларија позива подносиоца пријаве и опонента да доставе своје поднеске у времену које одреди Канцеларија. Посебно је указано на могућност да подносилац пријаве од опонента захтева да докаже да је жиг озбиљно користио у периоду од пет година пре дана подношења пријаве или права првенства. У случају да то не докаже или не докаже да је постојао оправдан разлог због чега је озбиљно коришћење изостало, нотификација о опозицији ће бити одбијена.³² По правилу странке

²⁸ Jacobacci, F., in *Concise European Trademark and Design law*, (ed. Gieln, C., von Bombhard, V.) Alphen aan den Rijn, 2017, стр. 229.

²⁹ Исто, стр. 231.

³⁰ Период хлађења није прописан самом Уредбом о жигу ЕУ, већ чл. 6. Регулative Европске Комисије 2018/625 од 05.03.2018. године о спровођењу Уредбе о жигу ЕУ. Уредбом о жигу ЕУ је само прописано да ће Канцеларија позвати странке да спор реше мирно, без прописивања ове посебне фазе. Интересантно је да је први нацрт Уредбе о жигу Европских заједница из 1964. године предвиђао чак и посебно тело за помирење (енг. *Board of Reconciliation*), али ово решење није заживело. Вид. European Commission, *Memorandum on the creation...*, стр. 26.

³¹ Bentley, L., Sherman, B., Gangjee, D., Johnson, P., *Intellectual property law*, Oxford, 2018, стр. 948.

³² Чл. 42. Уредбе о жигу ЕУ.

достављају доказе у писаној форми. Опонент чак може и пре подношења захтева од стране подносиоца пријаве да достави доказе о коришћењу свог жига у периоду претходних пет година. У ту сврху он може доставити писане понуде, каталоге, доказе о испоруци, копије реклама, паковања, ценовник и др. Искази сведока и вештака се углавном достављају у писаној форми.³³ Отуда се у теорији каже да су усмени поступци, за разлику од англосаксонског права готово непознати.³⁴

У случају да докази превагну у корист опонента Канцеларија ће донети одлуку о одбијању регистрације, а подносилац пријаве има право подношења жалбе Жалбеном већу, а против те одлуке је могуће упутити тужбу Општем суду. Такође, као што је напред речено, и опоненти имају могућност подношења жалбе, а након тога и тужбе против Канцеларије, у случају да нотификација о опозицији буде одбијена. На тај начин је поступак регистрације жига значајно убрзан, будући да поступак опозиције буде покренут у малом проценту случајева. Према статистичким подацима од укупно око два и по милиона поднетих пријава за жиг ЕУ од увођења комунитарног жига до маја 2022. године, опозиција је покренута у приближно 381.000 случајева,³⁵ што представља свега 15% случајева за 30 година примене. Стога је лако уочити да су тиме сачувана знатна средства и поступци брже окончани у односу на систем контроле жига по службеној дужности.

3.2. Опозициони поступак према Упутству 2015/2436

Европска комисија је још 2009. године започела поступак реформи у области права жига. Циљ реформи је била модернизација права жига, смањење трошкова регистрације и успостављање вишег нивоа правне сигурности.³⁶ Између осталог усвојено је и Упутство бр. 2015/2436 о хармонизацији права жига држава чланица.³⁷ Једна од најзначајнијих измена у овом Упутству је било увођење опозиционог поступка као обавезног.

Наиме, иако је поступак опозиције за жиг Европске уније (односно комунитарни жиг и жиг Европске економске заједнице) био од првог нацрта присутан у Уредбама, Европска унија није наметала обавезу државама чланицама да опозициони поступак уведу у своја национална законодавства.

³³ Jacobacci, F., *нав. чланак*, стр. 233.

³⁴ Bentley, L., Sherman, B., Gangjee, D., Johnson, P., *нав. дело*, стр. 948.

³⁵ EUIPO, *Statistics for European Union Trade Marks*, доступно на: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_euipo/the_office/statistics-of-european-union-trade-marks_en.pdf, јун 2022. године.

³⁶ Поповић, Д., *нав. дело*, стр. 201.

³⁷ Упутство бр. 2015/2436 о хармонизацији права жига држава чланица (Official Journal L 336, 23.12.2015, р. 1–26) – у даљем тексту Упутство.

Ипак, како је појашњено у предлогу Упутства, у моменту предлагања реформе су готово све државе чланице имале у својим законодавствима предвиђен поступак опозиције. Такође, истакнуте су неке очигледне предности поступка опозиције. Предност се огледа првенствено у томе што би испитивање релативних сметњи по службеној дужности водило томе да надлежни орган одбија регистрацију због постојања жига за који његов титулар више није заинтересован, или га не користи, чиме се стварају додатни непотребни поступци, дисторзија конкуренције и непотребне препреке уласку на тржиште. Такође, испитивање од стране завода не гарантује да неће доћи до судских поступака у погледу познатих или чувених жигова, будући да заводи испитивање врше само у односу на исте или сличне робе или услуге. Ово води у правну несигурност и непотребно дуплира поступке.³⁸

Самом преамбулом Упутства је у тачки 38 указано да је у циљу омогућавања ефикасне заштите жига потребно да државе чланице у својим законодавствима предвиде управни опозициони поступак, којим ће бити омогућено да барем носилац ранијег жига или права по основу ознаке географског порекла да покрену поступак и спрече усвајање пријаве. Тиме је дат разлог због чега се државама чланицама уводи ново правило. Чланом 43. Упутства је успостављена обавеза држава чланица да предвиде управни опозициони поступак у свом законодавству из разлога прописаних чл. 5. Упутства који обухвата релативне сметње. Следећим чланом је, као и преамбулом, поновљено да се право на покретање опозиционог поступка мора предвидети бар за титулара ранијег жига и носиоца права по основу ознака географског порекла. Интересантно је да су чл. 5. Упутства обухваћена и друга ранија права поред жига и права по основу ознака географског порекла, као што су ауторско право право на индустријски дизајн. Ипак, за државе чланице није успостављена обавеза да предвиде све наведене сметње као основ за опозицију, већ само оне које се односе на жиг и ознаке географског порекла, које је решење прихваћено у Уредби о жигу ЕУ.

За разлику од Уредбе о жигу ЕУ, такође, Упутство предвиђа „период хлађења“ у трајању од најмање 2 месеца, док је за жиг ЕУ он предвиђен прописима нижим од уредбе.³⁹ Поред ове одредбе, у погледу поступка је унети и одредба о праву подносиоца пријаве да захтева од опонента да докаже да је жиг стварно и озбиљно користио у периоду дужем од пет година пре дана подношења пријаве, или признатог права првенства, осим у случају

³⁸ European commission, *Explanatory memorandum – Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL to approximate the laws of the Member States relating to trade marks*, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2013%3A0162%3AFIN>, јун 2022. године, образложење уз чл. 41. и 45.

³⁹ Чл. 43. ст. 3. Упутства. Упутством, међутим, није прецизирано дејства „периода хлађења“ на рокове и трошкове, као ни да ли је могуће продужити овај рок, Hall, N., *нав. чланак*, стр. 607.

када је постојао оправдан разлог за некористићење. Уколико то не буде могао да докаже нотификација о опозицији ће бити одбијена. Такође, прецизирано је да у случају када се раније право односи само на одређене робе и услуге, ако је пријава поднета за већи број роба и услуга, да ће делимичним решењем пријава бити одбијена само за робе и услуге на које се односи опонентово право.⁴⁰

Ван ових одредби, државама је остављено на слободу на који начин и са којим правилима ће уредити опозициони поступак у праву жига. Као што видимо Упутством је само указано на потребу предвиђања опозиционог поступка у националним правима, која је истовремено била и образложена, али ван неких основних смерница, поступак опозиције није детаљно елабориран.

4. Транспонованье опозиционог поступка у праву Републике Србије

Србија је све до скоро спадала у групу малог броја држава у којима није предвиђен поступак опозиције у регистрацији жига.⁴¹ Поступак за признање жига је вођен на тај начин што је поднета пријава испитивана најпре са аспекта услова за признавање датума подношења пријаве, након чега би било вршено испитивање испуњености формалних услова за признање и на крају материјалних услова. Материјални услови су били окупљени сви у једну групу и, осим у теорији, није прављена разлика између апсолутних и релативних услова, будући да је све услове испитивао Завод за интелектуалну својину по службеној дужности.⁴²

У складу са одредбом чл. 72. Споразума о стабилизацији и придруживању⁴³ Република Србија је преузела обавезу да своје законодавство усклађује са правним тековинама Европске уније. Тиме није директно речено да ли је држава у обавези да следи измене предвиђене Упутствима, Уредбама или и једним и другим. Међутим, полазећи од тога да је смисао Споразума о стабилизацији и придруживању да правно уреди прелазни период до пуноправног чланства у Европској унији, као и природа Уредбе као прописа који се непосредно примењује, а не кроз транспонованье, указује да је обавеза

⁴⁰ Чл. 44. Упутства.

⁴¹ До 2014. године опозициони поступак није био предвиђен само у Алжиру, Белорусији, Курасау, Киргистану, Либану, Малти, Монаку, Мексику и Србији, вид. Murphy, J. M., нав. чланак, стр. 58.

⁴² Милић, П. Д., *СТИЦАЊЕ И ЗАШТИТА ЖИГА У УПРАВНОМ ПОСТУПКУ*, Правни живот бр. 11/2014, стр. 663-665.

⁴³ Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране (Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 83/2008).

Србије да своје право усклађује са Упутствима која се доносе у Европској унији. Према томе усвајањем Упутства 2015/2436, Република Србија је добила обавезу да између осталог у своје законодавство уведе и опозициони поступак, што је, као што смо на почетку рекли, учињено доношењем новог Закона о жиговима. У образложењу Предлога Закона о жиговима, је појашњено у вези са нашом темом да је уведен поступак по приговору, који представља новину у односу на досадашње право, као и да наведени поступак постоји већ дуже време у већини европских земаља.⁴⁴

Као што видимо, за разлику од европских прописа, приликом усвајања нашег закона предлагач није нашао за неопходно да посебно образлаже потребу усвајања опозиционог поступка и предности које би он евентуално могао да пружи. Оно што, такође, пада у очи јесте да се опозициони поступак не назива тако, већ поступак по приговору. Ово сматрамо добрим решењем будући да је приговор као ремонстративно правно средство предвиђен Законом о општем управном поступку.⁴⁵ Самим тим није усвојен појам нотификација о опозицији који је прихваћени у остатку света, али је решење више у складу са нашим правним системом и језичком традицијом.

Према решењу које је садржано у Закону о жиговима, приговор којим се покреће поступак опозиције је дефинитивно ремонстративно правно средство. Ово је суштински случај као што смо видели и према систему жига ЕУ, много јасније него што је то случај са правом САД. Међутим, оно што се из Закона на први поглед не види, јесте да ли постоји посебно тело као у праву САД и праву жига ЕУ које одлучује по опозицији, или је реч о моделу према коме о опозицији одлучује исто лице као и по пријави. Одговор на ово питање донекле се може добити увидом у систематизацију Завода за интелектуалну својину, којим се предвиђају два радна места за испитивање материјалних услова за признање жига, једно у звању саветника и једно у звању вишег саветника, док најсложеније случајеве у поступку признања могу водити и начелник одељења за жигове и виши саветник на радном месту за развој заштите жигова.⁴⁶ Према томе, како систематизацијом није предвиђено формирање посебног тела за одлучивање по приговору, већ испитивач води целокупан поступак, то води закључку да је у питању модел опозиције из немачког права. Међутим, за разлику од права жига ЕУ, у поступку за признање жига није предвиђена могућност жалбе, ни за

⁴⁴ Влада Републике Србије, *Предлог Закона о жиговима*, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2019/2973-19%20-LAT.pdf, јун 2022. године, стр. 43.

⁴⁵ Чл. 148. ст. 1. Закона о општем управном поступку ("Службени гласник РС", бр. 18 од 1. марта 2016, 95 од 8. децембра 2018 - Аутентично тумачење).

⁴⁶ Завод за интелектуалну својину, *Правилник о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Заводу за интелектуалну својину*, Београд, 2021, доступно на: <https://www.zis.gov.rs/wp-content/uploads/pravilnik-o-sistematizaciji-2021.pdf>, јун 2022. године, стр. 22-24.

подносиоца пријаве, нити за опонента, већ се против одлука Завода за интелектуалну својину може водити управни спор.⁴⁷ То значи да постоји читава једна инстанца мање у одлучивању, у односу на европско право.

Оно што је интересантно и проблематично јесте и начин иситивања постојања сметњи за признање жига. Наиме, увођење опозиционог поступка захтева као што смо раније указали поделу материјалних услова за признање, односно сметњи, на апсолутне и релативне сметње. Та подела је извршена тако што су апсолутне сметње садржане у чл. 5. ЗЖ док су релативне сметње садржане у чл. 6. и 7. ЗЖ. Међутим, оно што је проблематично јесте чињеница да испитивач, као и до сада испитује и апсолутне и релативне сметње за признање жига по службеној дужности,⁴⁸ а подносилац приговора (опонент) може опонирати пријави из разлога постојања релативних сметњи.⁴⁹

Овакво решење мора бити подвргнуто критици. Чињеница је да поступак опозиције није без мане. Њиме се, заправо, обавеза старања о сличности жига, као и адвокатски трошкови који са тим следе, преваљују на титуларе жига. Отуда он може бити у одређеној мери неповољан. Међутим, предности које се тичу брзине, одлучивања, смањења трошкова рада завода и препуштања титулару права да сам одлучи хоће ли неку регистрацију оспорити или неће, далеко претежу над том негативном страном. Оваквим регулисањем, којим је суштински *ex officio* контрола релативних сметњи задржана, а додатно уведен и поступак опозиције је апсурдно. Тиме, уместо да се поступак убрза што је смисао опозиције, поступак бива успорен, будући да је додатно минимум три месеца рока за приговор на постојећи период испитивања. Такође, у погледу релативних сметњи, предвиђена је могућност да се приговор изјави због свих ранијих права укључујући ауторско право и право дизајна, али и право на лично име и сл. Иако, Упутство суштински упућује на овакво решење, сматрамо га лошијим у односу на оно из Уредбе о жигу ЕУ. Понекада је пожељно користити се и решењима која су предвиђена уредбама, имајући у виду првенствено квалитет таквог решења, иако се обавеза хармонизације првенствено односи на упутства. Наиме, случајеви када ће друга права осим ранијих жигова и права из ознака географског порекла бити истакнути у опозицији су ретки и посебно сложени. Отуда је далеко оправданије да они буду регулисани поступком оглашавања жига ништавим, чиме се, такође, обезбеђује економија поступка. Отуда се у овом домену залажемо за измене и уподобљавање поступку за признање жига ЕУ.

Сам поступак се није много изменио у односу на раније стање. Након пријема пријаве прво се врши испитивање услова за признање датума подношења пријаве, а након тога и испитивање уредности, односно

⁴⁷ Чл. 9. ст. 2. ЗЖ.

⁴⁸ Чл. 33. ст. 1. ЗЖ.

⁴⁹ Чл. 34. ст. 1. ЗЖ.

испуњености формалних услова у погледу пријаве.⁵⁰ Затим следи испитивање материјалних услова, односно испитивач врши контролу како апсолутних тако и релативних сметњи, што подразумева претраживање стања у базама по службеној дужности и за сваку пријаву.⁵¹ Коначно након што прође све наведене фазе, уколико су сви услови били испуњени, пријава жига ће бити објављена и у периоду од три месеца од датума објаве је могуће изјавити приговор. Наведени рок не може бити продужен, а касније достављање доказа уз приговор биће изузетно дозвољено из оправданих разлога. У приговору мора бити обавезно наведено: лично име и адреса, односно пословно име и седиште подносиоца приговора, број пријаве жига за који се подноси приговор, разлоге због којих се подноси приговор, назначење да ли се приговор односи на пријаву жига у целини или само за неку робу, односно услуге.⁵² Уколико се приговор подноси преко пуномоћника, мора садржати и податке о пуномоћнику, а у том случају се, поред доказа о уплати републичке административне таксе доставља и пуномоћје.⁵³

Надлежни орган испитује да ли је приговор поднет од стране овлашћеног лица, да ли је поднет у прописаном року и да ли има садржину прописану од стране надлежног органа. У случају да нису испуњени наведени услови Завод решењем одбацује приговор. У супротном Завод обавештава подносиоца пријаве о поднетом приговору, доставља му примерак приговора и позива га да се у року од 60 дана од дана пријема обавештења изјасни на приговор. Ако се на приговор не изјасни, пријава жига ће бити у целости или делимично одбијена.⁵⁴ Према томе, приговор чак не мора бити ни испитан у погледу основаности навода. Довољно је да га подносилац пријаве не оспори у законском року, па да се пријава одбије. Ако се, с друге стране, подносилац пријаве изјасни на приговор у прописаном року, надлежни орган испитује основаност разлога наведених у приговору. У ту сврху може бити заказана и усмена расправа, али по правилу, као у европском систему, поступак се води писано. Као и у европском праву подносилац пријаве може захтевати од носиоца ранијег жига да докаже његово коришћење у периоду од пет година пре подношења пријаве или признатог права првенства. Завод ће испитивања или одбити приговор и позвати подносиоца пријаве да уплати таксе, а након тога донети решење о признатом праву, или ће усвојити приговор и одбити

⁵⁰ Чл. 19. до 27. ЗЖ. Европско решење је напредније чак и у овом домену имајући у виду да су ове две фазе обједињене.

⁵¹ Чл. 30. ЗЖ.

⁵² Чл. 34. ЗЖ.

⁵³ Чл. 10. Правилника о садржини Регистра жигова, садржини захтева, приговора и предлога који се подносе у поступку за признање и заштиту жига и подацима који се објављују у службеном гласилу надлежног органа (Сл. гласник РС, бр. 25 од 21. марта 2021).

⁵⁴ Чл. 35. ЗЖ.

пријаву.⁵⁵ И у једном и у другом случају подносилац пријаве и подносилац приговора, као странке имају право подношења тужбе Управном суду против одлуке Завода. Предвиђен је и „период хлађења“ по писаном захтеву странака чиме се одређује застој поступка у периоду од 24 месеца. Уколико странке обавесте Завод да су мирним путем решили решити спорна питања у погледу поступка по приговору, након чега завод доноси решење о обустави поступка по приговору.

5. Закључак

Поступак опозиције у европском праву жига, али и генерално у свету се наметнуо као стандард у поступку регистрације жига. Основна предност поступка опозиције се састоји у растерећењу органа поступка у погледу обавезе претраживања база жигова, што води појединачењу у убрзавању поступка. Терет заштите ранијих права је преваљен на титуларе, који су у бољој прилици да оцене да ли их постојање одређеног конкурентна и његовог жига угрожава на било који начин. На овај начин се спор конкретизује, због чега је могуће боље оценити испуњеност услова за регистрацију. Иако, ово готово неизоставно значи обавезу титулара права да обезбеди службу, или адвоката који ће константно водити рачуна о новим регистрацијама, бенефити поступка опозиције просто надилазе, ову негативну страну.

Ово је навело европске законодавце да поступак опозиције, који је најпре био предвиђен у праву жига ЕУ, предвиде као обавезан и за национална законодавства држава чланица. У складу са Споразумом о стабилизацији и придруживању, Србија такође има обавезу да своја правила усклади са наведеним, те је од новог Закона о жиговима поступак опозиције уведен и код нас. Међутим, начин његовог увођења и регулисања у одређеној мери остављају дилему. Ово стога што је и поред увођења опозиционог поступка и даље задржано испитивање релативних услова од стране Завода за интелектуалну својину. Тиме су изгубљене све предности које пружа опозициони поступак, а сам поступак за признање жига додатно оптерећен и продужен. Отуда се залажемо за реформу и уређивање поступка признања жига и опозиционог поступка према правилима за признање права жига ЕУ, иако та правила начелно нису обухваћена обавезом хармонизације. Ово стога што се квалитет ових правила показао у пракси, што је резултирало повећањем броја пријава, смањило трошкове и време признања жига, уз постојање релативно малог броја опозиција.

⁵⁵ Чл. 36. ЗЖ.

*Nikola Milosavljević, LL.M.,
Assistant*

THE IMPLEMENTATION OF OPPOSITION PROCEEDING IN SERBIAN TRADEMARK REGISTRATION

Summary

The opposition proceeding has been introduced for the first time in Serbian trademark law with the new Trademark Law in 2020. The opposition proceeding has been present in European trademark law for quite some time, although, until recently, member states haven't been obliged to implement it in their national law systems. Harmonizing its law with European legal traditions, the Republic of Serbia has introduced the opposition proceeding. In the following paper, the author aims to examine the way this legal institute is regulated in other law systems, especially EU law, and compare it with the solution of Serbian law. The author firmly believes that it is necessary to analyze the way in which the harmonization of Serbian trademark law has been conducted and is it in line with our law and the intentions of European legislation.

Key words: *opposition proceedings, trademark registration, European trademark law, harmonization.*

Литература

- Bentley, L., Sherman, B., Gangjee, D., Johnson, P., *Intellectual property law*, Oxford, 2018.
- Gielen, C., von Bombhard, V., *Concise European Trademark and Design law*, Alphen aan den Rijn, 2017.
- Миладиновић, З., Шокињов, С., *Појам озбиљне употребе жига у праву Европске уније*, Правни живот, бр. 12/2016.
- Милић, П. Д., *Стицање и заштита жига у управном поступку*, Правни живот, бр. 11/2014.
- Murphy, M. J., *The New Trademark Opposition System in Mexico*, *Landslide*, no. 10(1)/ 2017, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/Indslid10&collection=journals&id=56&startid=&end=59>, јун 2022. године.
- Поповић, Д., *Нови жиговни прописи Европске уније: неколико смерница домаћем законодавцу*, Зборник радова: Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније – 2016, Београд, 2016.

- Sacoff, W. R., *The Trademark Use Requirement in Trademark Registration, Opposition and Cancellation Proceedings*, The Trademark Reporter, no. 76(2)/1986, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/thetmr76&collection=journals&id=115&startid=&end=152>, јун 2022. године.
- Skoler, L. D., *Trademark Appeal, Opposition and Cancellation Procedure in Six Nations: A Comparative Examination*, The Trademark Reporter, no. 74(5)/1984, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/thetmr74&collection=journals&id=383&startid=&end=411>, јун 2022. године.
- Fitz-Gerald, Diane G., *Third-Party Registrations: An Evidentiary Problem in Trademark Opposition Proceedings*, Emory Law Journal, no. 28(3)/1979, доступно на: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/emlj28&collection=journals&id=835&startid=&end=868>, јун 2022. године.
- Закон о жиговима (Сл. гласник РС, бр. 6/2020).
- Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране (Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 83/2008).
- Закон о општем управном поступку (Сл. гласник РС, бр. 18 од 1. марта 2016, 95 од 8. децембра 2018 - Аутентично тумачење).
- Правилник о садржини Регистра жигова, садржини захтева, приговора и предлога који се подносе у поступку за признање и заштиту жига и подацима који се објављују у службеном гласилу надлежног органа (Сл. гласник РС, бр. 25 од 21. марта 2021.).
- Завод за интелектуалну својину, *Правилник о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Заводу за интелектуалну својину*, Београд, 2021, доступно на: <https://www.zis.gov.rs/wp-content/uploads/pravilnik-o-sistematizaciji-2021.pdf>, јун 2022. године.
- Уредба Савета Европске уније 40/94 од 20.12.1993. године о комунитарном жигу (*Official Journal L 011, 14/01/1994 P. 0001 – 0036*).
- Уредба Савета Европске уније 207/2009 од 26.02.2009. године о комунитарном жигу (*Official Journal L 78, 24.3.2009, p. 1–42*).
- Уредба Европског парламента и Савета 2017/1001 о жигу Европске уније (*Official Journal L 154, 16.6.2017, p. 1–99*).
- Упутство бр. 2015/2436 о хармонизацији права жига држава чланица (*Official Journal L 336, 23.12.2015, p. 1–26*).
- Влада Републике Србије, *Предлог Закона о жиговима*, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2019/2973-19%20-LAT.pdf, јун 2022. године.
- European Commission, *Memorandum on the creation of EEC trademark* од 06.07.1976. године, доступно на: <https://www.civil.law.cam.ac.uk/resources/european-travaux/community-trade-mark-regulation>, јун 2022. године.
- European commission, *Explanatory memorandum – Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL to approximate the laws of the Member States relating to trade marks*, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2013%3A0162%3AFIN>, јун 2022. године.
- EUIPO, *Statistics for European Union Trade Marks*, доступно на: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_euipo/the_office/statistics-of-european-union-trade-marks_en.pdf, јун 2022. године.